

דבורה שרים

פְשָׁר הַחֲלוּמֹת
בִּיצְרוֹתָיו שֶׁל
שֵׁי עֲגֻנוֹן

פְּפִירּוֹס
בֵּית הַהוֹצָאהָ
בָּאוּנִיבְּרָסִיטָה תֵּלְ-אֶבְּרִיכָה

1993

חלום של הרופא

אבל הכרת העניין לא הביאה אותו

לשיקוט הלב.

(הרופא גורשטו)

'הרופא גורשטו' הוא אחד הסיפורים הפסיכולוגיים המובהקים של עגנון¹. עיקום של הטיפורים הללו הוא תיאור המאבק על הצמיחה האישית המתרחש בפגש האדם עם יכולתו לאחוב ולהכיל את אהבת הזולת אליו, או תיאור CISלונה של צמיחה זואת. ואמנם בטיפור זה, שהוא סיפור מיקוד פנימי, עוקב הקורא אחר מאבק נואש של גיבורו הסיפור, הוא 'האני המספר', על קשר אהבה שלו עם אשתו, והוא גם עד לכישלון המובייק של מאבק זה. 'האני המספר' מנסה בכל התחכבות העומדות לרשותו להסביר ולהצדיק את התנהגותו לכל אורך הסיפור. הוא מבטא במודע או שלא במודע כמה היה רוצה לפעול ולהרגיש באופן שונה, אך הדברים חזקים ממנה ושולטים בו. ההנחה כי הכרת העניין אינה מביאה לידי שיקוט הלב², אכן מוכיחה את עצמה כאן, שכן, מודעות הגיבור הנה 'מודעות לאורה'. לא חל בה شيئاً לאורך כל הזמן הספרוני והיא אינה הופכת לתובנה שהיתה אפשרית לו ראייה פנימית (insight) שונה של חיים. כקראים, אנו ערים כל זמן הקריאה לפער שנוצר בין מה שידוע הרופא בספר על עצמו כאמת שלו, מפורטת ומודעית מאוד, לבין איזו אמת אחרת, אמן קרובה מאד לאמת המסופרת עלי-ידו, ובכל-זאת שונה בתכלית. גם בפסיכותרפיה ידועים מקרים של CISלון הטיפול, כאשר הפציגינט יודע את בעיותו וועלך בהן בדיקות רבות, אך עצם הידיעה אינה מביאה אותה תובנה ואיינה אפשרות לו ארגן מחדש של הגנותיו ושל הדפוסים האופייניים לחפיסת המציאות שלו. הרופא יודע על עצמו את כל העובדות והפרטים, הוא ער לרוגשותו ולמחשבותיו, כמו שהוא יודע פרט-פרטים על חי אשתו. אפשר לומר שידעתו את המציאות, טוביה

בעוצמתם דוקא כשהוא מבקש להיות אובייקטיבי, כביכול, ו'הוגן' גם ביחסו לדינה אשתו. בסופו של דבר, נקודת-הראות הסובייקטיבית

שלו, החולה, היא שקובעת את תיפיסת-עולםון. הרופא, 'האני המספר', הוא המקור לכל האינפורמציה שמקבל הקורא, והדבר דוחס, מעבה ומגביר את פערו הידע בסיפור זה. אפילו שמו אינו ידוע לקורא, משום שבמסגרת המונולוג אין לו הזדמנות להציג את עצמו בשם, כלומר, במידה מסוימת של אובייקטיביות. עובדה זו כמו באה להדגיש את הנוסחת הסובייקטיבי ואת התפיסה הנוקשה של גבולות 'הנוסף' הזה, שהוא בלתי-יחידיר לכל שניוי מבחן, ולמן אין כל השפעה עליו. שמו של הרופא מתרבר ב'אורה נתה לון', שבו קשורות דמיות ביידיגנות רבות, ביטודות אוטוביוגרפיים של עגנון. בין שאר הדמויות, אנו פוגשים בקובה מילך, חבר ילדות של ה'אורח' שחזר לבקר בעירו. ('אורח נתה לון' פרק שבעה וששים, 'הרחוב שדרותי בו בילדותי', עמ' 383-392). רק כאן, בעקבות פגישה של שני חברים שכילדותם גרו באותו רחוב, מתבררים פרטים על ילדותו ומשמעותו של קובה מילך, על היותו 'בנו של אותו פחח בעל עין אחת' ובכגרותו אין הוא נקרא על שם אביו אלא קורא לעצמו בשם משפחתה של אמו, 'קURA אני על שם אמא'.

פרטים אלה ואחרים משמשים רק להבנת האישיות הבוגרת של הרופא, לאוֹתָה נMICות רוח שלו ולצורך להיטיב עם הבריות מבלי שהתנהגותו מעורר בהן יחס של כבוד כלפיו אלא להיפך.

על דבר זה לבים של הבריות גס בו ומתלוצחים בו שלא בפניו. סח לי קובה, בראשונה כעסתி, אחר כך אמרתי לי, אם הם שוטים אני לא אשנה את טיבי.

('אורח נתה לון', עמ' 389)

לקורא ברור שהרופא, 'האני המספר', פורש לפניו סיפור, שבחינה סובייקטיבית הוא לא כחל וסרק, אך זהה גרסה אישית מאוד, טgorה, ויש מה מידה רבה של עייפות למרות הדיקן בפרטים המסתופרים. המספר נתפס על-ידיון כבלתי-הימין. הוא יודע את העובדות, אך אינו מחבר למשמעות ולמשמעות האמיתיות של התנהגותו. האמצעי האמנוני הדומיננטי ביזור שעליו בניו הסיפור, הוא פער האמינות, המציג גרסה

ומדויקת יותר מידייהם של אנשים רבים אחרים. עם זאת, הידיעה, כפי שנאמר, 'הכרת העניין', אינה מחייבת שינוי בתפיסה העניין ואולי אף מחזקת את התפיסה זו. Umderתו של הרופא כלפי עצמו וככלפי העולם, כפי שהיא באה לידי ביטוי בסיפור, מצינה אותו כמו שמספר את סיפורו מתוך ארגון מחשבתי המתקבל על-ידי השומע כהיגיוני וקו-הונטי, וגם זאת, כሞור וביעית. תפיסה כזו תאומה את גישתם של אנשי ופריד לראנואה, בספרות העוסק במחלה. לטענותם, הפרעה אינטלקטואלית הנה הגורם הראשון בפראנואה, ו מבחינה זאת, היא מקרה פרידגמי לככל הפסיכות, כשם שההפרעה האמו-ציאנו-אלית היא הגורם הראשון בנוירוזות. בכך הולמים המחברים בעקבותם בלבד, אלא שהם מפרידים את הפראנואה (ויה) מ垦וצ'ה הסכיזופרניאות. בסיס המחלת טמון, לדעתם, פרודוקס לוגי אינטלקטואלי שמאפשר לאדם לפתוח מחשבות-שווה לוגיות. המחברים מונים ארבעה טעיפות הבונים את הפרודוקס ומקנים לו איכות מיוחדת:

א. הפראנואיד חשוב בצורה לוגית ובקפידנות לוגית מודגשת.
ב. הפראנואיד קלט את סביבתו ואף את עצמו בצורה טובת ומדויקת, לעיתים יותר מההנורמל.

ג. ההנחות הבסיסיות שהוא מינה אין כל-הינוכנות ואין פחדות בגיןונן מן ההנחות האלטרנטטיביות המקובלות בחברתו.
ד. ההנחות הן בעלות עיקרון אינטגרטיבי המعنיך לדרומו של מות ואחדות רחבה מן המקבול. עם זאת, אנו דוחים את חפיסתו באופן אינטלקטיבי, אם כי מתחקים לומר מדוע.

הקיובון (הפיקסציה) של הפסיכוטי, לדעתם של אנשי ופריד, הוא על אובייקטים אבסטרקטיים. הפראנואיד מאופיין בקיובון מופשט שהוא מערכת סגורה, תמיד אפשר להוציא עליה חומר שנטמע בתוכה מתוך האינטגרציה שלה, השלמה והמופשטת, אשר אינה ניתנת להפרכה. לפראנואיד שתי מערכות פעולות: (א) האציبورית, שאוֹתָה הוא תופס כאילו היא מכובנת נגדו; (ב) הפרטית, שהוא פועל בתחום כאילו היה ציבורית ומקובלת.²

הרופא וגורשותו הוא דוגמה לטכנית סיפורית, שבה הסמכות המספרת מובלעת לחלוין בדמות, ובכך מותרת כביכול על התהוננותו בלבד. לעומתו של הרופא מתגללה דרך נקודת-הראות שלו בלבד. עיוותי המציאות שלו מתרחשים לעיני הקורא ובולטים

כנה ואמיתית מנוקדת-ראות הוויידי האישית, כפי שהוא נשמע מפיו של המספר, אך אין מתקבל כזהה על-ידי הקורא.³ עם זאת, 'האני המספר' אינו נחפס כמו שאינו דובר אמת, אלא כמו שנעול על האמת שלו ועל אמת טוטלית, שאין בלטה, בהיותו עיוור לכל אפשרות של תפיסה אלטרנטיבית. שום אינפורמציה חדשה, שום מצוקה אישית וסבל אמתיי אין בכוחם לשנות את הטוטליות של תפיסתו המקורי. האמת, כפי שהוא מחזיק בה, חזקה גם מן האהבה שהוא חש לאשתו. היא חזקה ממשו. וכן רכ עבר למנ ההתרחשויות הספרות ועד שהספר מסופר (כבר יש בו אזכור למלחמות-העולם השנייה ולקיים של מחנות הריכוז, בעוד ביקורו 'האורח' בעירו היה ב-1930, ומתייחס להתקופה שאחרי מלחמת-העולם הראשונה). דבר לא משתנה בדרך מחשבתו של הרופא, גם מරחק הזמן הוא רואה את הכל בדיק כמו בעבר, והדברים שקרו לא שינוי מאומה בתפיסטו ולא חדרו מבעוד לשירין הקיבען שבו הוא חי, שלא בטובתו. הגרסה האישית נשארה כפי שהיא, ואולי אפילו הלכה ונעtabה, נעשתה עוד יותר מגונלת, שלמה, בלתי-חדירה לשינויים ומתאים ל'סכמה' האישית שלו. הביקורת עצמה על דמותו של הגיבור הראשי, הרופא, כמו שמתגללה סטיה חרואה בחיו הנפשיים. הרופא הוא החולה בספר. ב'אורח' נתה ללון, נאמר הדבר במפורש בפגישה של שני חבריו הילדיות, 'האורח' ו'הרופא'.

שאלתי אותו, לא הייתה בעיר? אמר לי, אם אין אתה מבין מדעתך אפרש לך. אמרתי לו, נסעה לבקר חוליה? אמר לי, החולה הילך לבקר את הבריא – קלומר – קלומר לחופתה של אשתי נסעה. (עמ' 392)

בסיפור 'הרופא וגורושתו' משתקפות המשמעויות הרכבי-רוביות של אישיותו המורכבת של הרופא בעוצמה ורבה, דרך ההשלכות שהוא עושה על אשתו, היא האחות דינה, והקשר הבעיתי שביניהם. דינה שייכת לדמויות הנשים שעגנון לא פיתח את מלאו הפוטנציאלי של אישיותן. ב'הרופא וגורושתו' אפשר לראות מצב זה כנוכע ישירות, הן מן העובדה שהרופא הוא 'האני המספר' והgresה שלו אישית –

סובייקטיבית ומכליה רק פרטימ חלקיים על הרקע הקודם של חייו דינה ושל המשפחה שבה גידלה. האසר רב על הידיעו: מה גורם לה לדינה להיות אותה אישיות שעמידתה בפני העולם היא כה סופגת ומכליה הכול במידה כה רבה של קבלת הדין, שrok 'התכלת השחורה' שבעיניה מרימות עוד על רובך נסף שמחקים בתוכה. אף יש להניח שהgresה אודות דמותה של דינה, כפי שהיא נמסרת על-ידי בעלה, משקפת בה אותן חלקים אשר תואמים את הראייה ההשלכתית ואת הנוסח הסגור שלו, גם אם אמרנו שראייתו ורגישתו מדויקות וקפידניות. עם זאת, גם אישיותה 'האובייקטיבית' של דינה תורמת את חלקה להפיסטו אותה:

היא לא נתקונה לי כשם שלא נתקונה לשום אדם במיוחד, שלא הייתה שוקה של אותה ריבבה על איש, אלא חיקוך זה שבשפתיה ותוכלת שחורה זו שבעיניה תוספת יתרון הייתה בהם, שעשו מעצם יותר مما שבקשה אדונם.

(הרופא וגורושתו, עמ' תשט)

ההפרעה העמוקה של הרופא משתקפת בהגדלה ורבה בדמותה של אשתו דינה, בהיותה אישיות שאינה ניתנת לאיש באמת וקשה לחדרו מבעוד לאיזה מעתה נועם שלה, המחולק שווה בשווה בין כולם ('ויהי לא נתקונה לי כשם שלא נתקונה לשום אדם במיוחד'), כך שככל הרגשות הסובבים והמורכבים של הרופא מושלים עליה בעוצמה רבה, כאילו הייתה כתם רורשאך המזמין השכלות אלה. שמה 'דינה', מוליך דרך האסוציאציות התנתנו'כיות לאפשרות מיידית ליחס לה חוויה טראומטית ומשפילה שאולי יש בה הסבר מסוים לנימוכו-הרוח שלה. (ותצא דינה בת לאה אשר לידה ליעקב לראות בכנות הארץ. וירא אותה שכם בן חמוץ החוי נשיא הארץ ויקח אותה וישבב אתה ויעננה, בראשית לד', א). הדברים אינם נאמרים במפורש, אך מתקבל על הדעתה שגם היא, כמו בעלה, ראתה באורה אפיוזודה שלה, של קשר מיני לפני החותונה עם הלבלר שהיא מועסק על-ידי משפחתה, השפלה עצמה. ('שאלתי אותה איזה הוא אותו אדם שהניחך ולא נשא אותו לאשה. נשתמה ולא ענתה לי'). מדרך סיפורו של הרופא ניכרים הדברים,

כמה קשה היה לה וכמה נתייסרה עד שיכלה לומר אותו משפט לאקוני, כמובן, דברים היו לי עם אחר. הפגיעה בכבודה, הבושה והאשמה, עושים את דינה מודעת מראש לספק את ההשלכות בעלות התכנים הקשים של בעלה. לא פחות מכך, מתחים אותו מבנה אישיותו של עורך בו פגיעות רגשות מחרמת וקנאה עזה,⁵ נזקמת ורודפת קודם-כל את עצמו. האובייקטים הרעים המתקיים במצב הפנימית שלו, אותו הוא משליך על דינה מתוכו, רודפים אותו בכל מיני דרכיהם מסווגות ומתחכמות. מדי פעם יש בו נצנוצי מודעות, אלא שאין הם מצטרפים לאיכות נפשית חדשה. לוגיים הוא מספר את סיפורי כך, שנראה כאילו הגיע להבנת המצב לאשו:

- אמרה היא, רואה אני שלבן דחוק.
ענית, כבר אמרתי לך.
אמרה היא, אם כן טעיתי.
נטרפה דעתך ואמרתי לך, לא טעית.
אמרה היא, ומה הוא?
אמרתי לה.

(עמ' תע)

לרגע נפתח בו פתח של תובנה, והוא יודע את טירופו, אלא שפתח זה נסגר מהר. הידיעה חוזרת להיות ידיעת לכואורה, מנוקחת מהמקור הפנימי של עצמו. מה שקרה בין לבין אשתו בהמשך, אין בו הידוש אלא חזרה על דפוסים מקובלים בינוים.

ברשת מדברי ופייסתה. נתפיסה והשלימה עמי.
(עמ' תע)

תוֹן קְרֵיאָה בִּسְיפּוֹר, מַתְרָחָשִׁים מַעֲבָרִים מַנְקוּדָתָרָאֹת אֶחָת לְנַקּוֹדָתָה רָאוֹת אַחֲרָת, כֵּן שְׁנִיתָן לְחוֹשֵׁב בְּמַזְקוֹה וּבְכַבְעִינִיתָוֹת שֶׁל כֶּל אַחֲרָם בְּנִי-הַזָּוֹג. הַקּוֹרָא יָכֹל לְהַבְּחִין בְּכִירָוֹ באַיזוֹ אָמָת מִיּוֹחָדָה שִׁישָׁ בְּרָאִיה הַסּוּבִּיקְטִיבָּה שֶׁל הַרְוָאָפָּא, שָׁעַל דָּרָךְ הַפְּרִדּוֹקָס הַוּפְכָת לְמַעַן אָוּבִּיקְטִיבָּה. הוּא רֹאֶה הַכּוֹל וּמְדִיק בְּכָל, וְאֵין הוּא מַתְכוֹן לְהַשְׁחִיר אֶת פְּנֵי אַשְׁתוֹ. כָּל שָׁהוּא מַאֲדִיר אֶת דָמָוֹתָה וּמְגַן עַלְיהָ, הַוּלָכָת

ומתגבשת תמנתה כאשה, שמתהה למעטה הנועם שלא קיימת סגירות שאין לחדר בעדה, ובעצם, לא ניתן להתקשר אתה באמת. ואם כך, אולי קנאתו הקשה כשאל היא תגובה לאיישותה הסגורה של דינה, אשר בהיותה בלתי-יננית לאיש, הינה מותרת, ולפחות בפנטזיה של בעלה, לכל הגברים והוא מעוררת ומלהה את קנאתו, בשל היותה כפי שהיא — אשה בלתי-מושגת.

משום כך תישארנה השאלות הנשאלות פתוחות לאפשרויות שונות:
— באיזו נקודת חולשה משותפת החקרתו הרופא והאחות דינה זה עם זו ייצרו אותה מערכת סגורה ביניהם, שניהם כאחד אינם יכולים להתקיים בה? מה קرم لها, קנאתו של הרופא לדינה, או סגירותה, זו "התכלת השחורה שבעינה שעושה יותר

משמקשת אדונתם?"

— האם מבנה האישיות של דינה, אולי בעקבות פגיעות נركיסטיות מוקדמות (שהלhin אין הסיפור מסוף, אלא רומו שדווקא הרווחה שבגה גדלה לא הכינה אותה די הצורך), או הפגיעה המאוחרת שנתרה בה בעקבות הקשר עם הלבלה, כפי שהיא מתגלת במהלך הסיפור, הן שגנוו אותה והפכו אותה לבלתי-יננית לאיש, ובכך ערערו את ביטחונו של בעלה, שהוא רועוע מילא?

— או שמא אישיותו הפראנואידית של הרופא, בנו של הנפח בעל העין האחת, שגם הפסיכיניטים שלו אינם מכבדים אותו כיאה למקצועו, היא שפעתה אותו לאיש היודע הכלול ומשליך הכלול על ה'אחר', חזיר בצוותה כה הרסנית ו aggregatorית לעולמה הפנימי של דינה, וודף אותה מבפנים ובכך מגביר את הסగירות ונימיות הרוח המאפייניות אותה?

— או האם הקשר ביניהם, מן הרוגע שבו נפגשו, היה בניו על משיכה וייחסיה-גומלין הפטולוגיים של שנייהם, המתאיםים זה לזה ונפגשניים בחולשה משותפת להם, ומאחר שהתחברו על רקע החולשה, היא אוחזת בהם בכוח רב?
כאמור, השאלות האלה נשארות פתוחות בסיפור וכמו בחיים (וגם בטיטואציה הפסיכוראפרואטית) אין לגביין תשובה פשוטה. אלו יינטו, במידה ורבה, בהתאם להפיסה האישית ולהזיהויות המודעות והלא-מודעות של הקורא.

כך או אחרת, הסיפור 'הרופא וגורשתו' מעמיד את הרופא, 'האני' המופיע, במרכזה ואת דינה אשתו רק לכארורה — בצל. כמו בломה ושירה, גם דינה מקבלת מעמד של אינטראקט פנימי, ואין הוא מרפה מן הרופא, האוחז בה. ככל שהוא מקשיבים לו יותר, אנו מתודעים יותר לגדול מצוקתו הנפשית. ארגון מחשבתי בעיתי משלט על הרופא, ומשעבד אותו לעיסוק במחשבה אחת: עניינים היו לה עם אחרת. כל המתרחש סביבו כמו עוכב את כור-ההיתוך של המחשבה הזאת, ונבלע ונסגר בתוכה. והוא — המחשבה — תופחת ובולעת לתוכה את הכל ואות כלו וסוגרת עליו.

'airoha נתה ללוין' שוב חזרות אלינו דינה, באotta שיחה שבין הדוקטור ו'הairoha', שנזכרה לעיל. מסתבר שדינה נישאה לאיש ונשרה בקשר של חברותם עם בעלہ לשעבר. מה קרה לה והאם עבר עליה תחליך פנימי של השתנות, אין שאלות מעניינו של הסיפור זהה. כפי שהערתني במקומות אחד⁷, רוב הגיבורות של עגנון אין עברות תחлик של גדרה וצמיחה נפשית. הן נשאות דמיות המפעילות בעוצמה רכה את הגבר המאובב בהן. במידה רכה כותן בסגירותן.

'הרופא וגורשתו' הוא אחד הסיפורים שבהם מובלטת הבעייה הנפשית של הגיבור בחומרתה. הקורא נרחף לחפש את המնיעים להתנהגותו של הרופא בהסבירים שהם מתחום החול. אין זו תגoba מקובלת ורגילה במסורת 'החווזה' שבין הסיפור ובין הקורא. הבידין הספרותי מאפשר לספוג קשת רחבה מאוד של התנהגויות מוזרות או חריגות בתוכו, ולראות בהתנהגויות מעין אלה חלק מה'נורמליות' האנושית. גם תופעות קיזזניות, כשהן מתחזרות במציאות ספרותית, אין יוצרות אפקט של חולין נשפי. נוטים לפרש אותן ככינוי לקיימות של סבל, מקורות, דמיון יוצר, או געוגעים לרוחן ולבלחתי-מושג. הסיפור 'הרופא וגורשתו' שונה מכך ומשך את הביקורת להסביר את הדברים כמחלה. התנהגותו של הגיבור הבידיני, כפי שהוא עצמו מספר אותה, היא בלתי-רצiosa לו, והוא נשלט על-ידי כוחות פנימיים שכופים אותה עליו, ובהתה חזקה ממנו אין ביכולתו לשנותה. לקורא ברור שהרופא מונע על-ידי מוטיבציות בלתי-מודעות לו ומונתקות מהשגמו ה הכרותית. התנהגותו הופכת להיות מוזרה ביותר כשמדובר בדרך בה הוא מטפל באותו פציגנט מיוחד אשר יומם אחד מגיע לבית-החולמים. הקורא יישאר עם הספק, האם היה זה באמת אותו

לביר שהיה המאהב של דינה או שהוא היה זה מישוה שהרופא בחר בו להשליך עלי את שנאנטו-הbatcho. שאלת זו מפסקה להיות רלבנטית. לגבי הרופא, זהה האפשרות היחידה ושום אפשרות אלטרנטטיבית אינה באה בחשבון. הוא דבר בנה גם כשהוא יודע את טירופו. ההיפוך בין השנאה העזה, שהוא חש כלפי האיש, לבין הטיפול חסר הגבולות שהושפע אייז אחה מזורה אליו, הוא הגבול הדק שעליו הוא מהלך.

מה היה המעשה. פעם הביאו חוללה לבית החולים. בדקתו ומסratioו לאחיזות שירחצוהו וישכיבוו על המיטה. בעבר נגעתי לבקר את החולים. הגעתו אצל מיטתו וראיתי על הטבלא לעלה מראו את שמו, וידעתי מי הוא.

מה לעשות? רופא אני וטיפולתי בו, ואם תמצא לומר טרחות עליו יתר על הצורך, עד שככל החולים נתקנאו בו וקרוואו לו בן טיפולו של הרופא. ובאמת רואי היה לשם זה, בין שהוצרך ובין שלא הוצרך טיפולתי בו... הושטתי לוראשי אצבעותי דרך קלות ובזווון, ומיד קינחתי אותו באיתלא שליל, כאילו נגעתי בשרש מות והחוותתי פנוי ממנו כמנி דבר מאוס ולהלכתי לי...

יצאת מבית החולים כדי שנטרפה דעתו.

וגם זאת יודע הרופא: ידיעתו את טירופו אינה משנה דבר.

נתישבה רתמי קצת ואמרתי כל הצרות באות וויצוות ואף צרתי עתידה שתטעבו. אבל דעת לי לא נתישבה אלא לשעה קלה ולא נתישבה אלא כדי לחזור לسورה. החחלתי מטייל והולן. אחרי שעה ושתי שעות עמדתי וראיתי שהקמתי את עצמי וסובבתי במקום אחד.

(עמ' ח'ב-ח'פ)

'הקמתי את עצמי וסובבתי במקום אחד', וראי אין מתייחס רק לסייעובי ההליכה הפיזית, אלא סמלי לסייעבים המוחשבתיים שלו, במובן של 'חוזה כפיזית', שאינה מוליכה לשום מקום ולשם פתרון. עם שמיית המונולוגים הקשים של הרופא, מתחזקת הדרישת של

הקורס לא הבנה. מאותורי הדברים הסדריים היטב, ורחש עולם סיכון סגור, אף ולא ניגודים.

עובדת שעוניינה פסיכולוג-ספרותי אינה יכולה להסתפק בתוספת של עוד התרשומות אחת, כי אכן מדובר בבעיה نفسית חמורה, והיא נדרשת לainterפרטציה יותר מוגדרת של הבעיה, מעין 'אבחן' שתאפשר הבנה דינמית רחבה להtanhnogotho של הרופא. בעובדה זו, שעוניינה המרכזוי הוא הבנת תפקידו ומוקומו של החלום שהולם הגיבור היבידיוני בתחום הספר, מתגללה שוב שהחלים, כשם שהוא דרך המלך לרבדים הלא-מודעים באישיות, בכוחו להוליך גם לרבדים הסמוימים של הספר ובספר זה לרוכו בתוכו את המנייע להtanhnogotho המוזרה של הרופא. בסיפורים ובבים ביצירותו של עגנון, מהוות החלום ריכוז, מעין פואנטה פסיכולוגית אשר מכילה בתוכה את התכנים הסמוימים העיקריים, שההשתקפות הגלואה שלהם בונה את הספר. החלום מתגלגה כתמונה מעובה מאוד, שעbara מyon קפדי של החומרם שםם היא עשויה, ומוקמה בתחום הספר מהושב ובכל חשיבות ארגונית להתרחשות הספרית כולה. גם בספר זה, חלקו של החלום מカリע בעיצוב הדמות החולמת ובהתעמת הקווים הבעריתיים שלה, עד ששוב ושוב מתעוררות השאלות הסקרניות בקשר לעגנון, מה היו ידיעותיו בתחום הפסיכואנליזה ובידיעת חyi הנפש, במושגים של הפסיכולוגיה המודרנית. התשובה המתבקשת היא, כמובן, כיعمדו לרשותו כוחות פנימיים שאלייהם היה קשור ומחובר, ניסיון חיים עשיר וכושר חדרה והסתכלות בעצמו ובעולם הסובב אותו, ואלה היו לו מקורות ידע ראשוניים במעלה, ובקרה זה היה כוחם קודם לכל ידע תיאורטי, גם אם היה עגנון בעל ידע תיאורטי כזה. נתבונן בספר ונראה כיצד מוליך אותנו 'האני המספר' עד לחלום הקצר והתמים לכאה, שהוותה את מרכז ההתרחשות הספרית.

כל אורכו זורם הספר בשני עrozים שונים: ערוץ פרטיו התרחשויות כפי שראו אותם 'האני המספר' הבלתי-מהימן, המודע לא-מודע לעצמו, וערוץ אותם פרטיהם עצם, כפי שראו אותם הקורא, המודע לא-מודעותו של המספר ומעניק לדברים ממשמעות נוספות. ככל שמקשייבים יותר לסיפור, מזדהים יותר עם 'המספר', חשים במצוקה הנפשית שלו, אך אמינותו נפגעת. זרימת הזמן היבידיוני

בסיפור, הנה אחד הגורמים המכריםים בעיצוב אפקט פער המודעות. עד מהרה מחברו, שלזמן במהלךו אין השפעה על ההתרחשות הפנימית של הגיבור, בהיותה מוקבעת ובחלימה-משתנה. הזמן חדל להוות גורם בעיצוב המציאות. בסיפור מתבטלת השיבתו של מוקדם ומאוחר. כבר הכותרת באה לרגע, כי הבעה אינה נועצה בהתרחשות העיליה על רצף של זמן וביצירת מתח סביב ההתרחשות נזאת. השאלות המסתקרנות המתעוררות כבר בתחילת הספר סביב העיליה, מתגלות מლתחלילה בכותרת של הספר כבלתי-רלבנטיות. מה יקרה לזוג האוחבים, אין יפתח הרומן ביניים וכו', כל זה אינו חשוב לאור דבר. העניין הייחודי המקדים את המאוחר כי הוג יתגרש בסוףו של דבר. העניין שמתעורר, מקוימו בהיחסות לתהיליכם הפסיכולוגיים המשולכים על חזיאות ומצחים אותה. ככל שגדלה מודעותו של הקורא למערכת החשיבה הסגורה של המספר, כפי שהוא אומר על עצמו: 'ראייתי שהקפתי את עצמי וסובבתי במקום אחד', גדל המתח והוא מתר ליותר ויותר בתהירויות שעירן מתחת פני השטח, בלתי-יחסות לבאותה, אך מקבלות דורך ראייתו של הרופא הגדלה ורבבה. כל תנועה, אמרה וairoען מקרי מקבלים משמעות לתוכה כל פרט. מחשבות-יחס מתרחשות כולנית ובולעת לתוךה כל פרט. מחשבות-יחס מתרחשות אינפורמציה שנקלטים דרך חושים מחודדים ומתחשים. כל פרט מתחבר למושגיו והופך את מחשבתו של הרופא למעגל סגור וטופח, עשוי שרשת ארוכה של חוליות הולכות ומחוברות ביניהן ואין ניתנות להתרה. הוא עצמו מתאר תהליך זה, כפי שהוא קורא לו, כאשר הכל משועבר למחשבה אחת, שסבירה בנבנית המערכת כולה, הקשורה באוטו אדם' וב'אוטו אירוע'.

מכאן ואילך לא זו אותו אדם מעוני, בפני אשתי ושלאי בפני אשתי. אם ישתי עם עצמי הגיתי בו, ואם שחתי עמה הזכרתי אותו, ואם ראייתי פרח נוכרתי בשושנים אדומות, ואם ראייתי שושנה אדומה נוכרתי בו, שמא מאותו מין רגיל היה זה להחת לאשתי, ומטעם זה לא הריחה בשושנים בלילה הראשון...

(עמ' תעעה)

היותו רופא, אדם מודרני, כפי שהוא מעיד על עצמו, אינה משנה את ערכיו, את פוטנציאל המורעות שלו ובוודאי אינה עושה אותו מאושר יותר בחיו. בגדים נאים, ייחוס ועושר משפחתי, מעמד חברתי וקיים יחסן מין לפני הנישואים – הוא מתיחס אל כל אלו, לכארה, בפתחות נוארה. אבל זאת, רק ברמה המודעת של חשבתו. ככל שהוא מוסיף להציג לדינה בשאלותיו, מבצתת מתוכנן הפגיעה הנركיסיטית שבਆישותו, הערכתו העצמית הנמוכה ורצונו העז להסotta אותה ולהמיד במקומה תדמית אחרת. במושגים של וייניקוט היינו אומרים שהעצמי השקרי של הרופא השתכל על חייו ומנתק אותו ממקורו הפנימי האותנטי, האמתי.⁸ פגיעתו ורגישותו באים לידי ביטוי בהסתגלות יתר וצורך להשביע רצון הכל, משימה בלתי-אפשרית, שאינה מצליחה לעולם וmdlדלה את כוחות ה'אני'. כך רואה 'המספר' ביאורח נתה ללו' את דוקטור מלך:

חולה שיש בידו לשלים קורא לרופא אחר וכי אין בידו לשלים קורא לדוקטור מלך, והוא בא וחזר ובא ואפילה אם לא קראו לו ולא עוד אלא שנותן חולה עני מה שסבירים לו הכהרים.

(יאורח נתה ללו', עמ' 388)

על פני השטח ממשיכים לזרום חיים המשותפים של בני-הזוג כרגע, ורק הקנהה שעליה אפשר לומר 'קשה לשאול קנהה', מבעבעת ואינה מתעמתת. עולם הפנימי של הרופא מוצף על-ידי הקנהה החולנית הרודפת את אשנו ואותו כאחד. מצב זה הופך קבוע וקפא בשגעונו. גם הזמן בזרימתו נעשה מקובע למחשבות הכספיות של הרופא, ומתקבל חשבות מודגשת. הסיפור מחולק לי"א פרקים, וכל אחד מהם מתייחס בזיהון של זמן או אירוע מסוומי על רצף הזמן הפסיכולוגי. כגון: 'שכננטה לשמש בבית החולים מצאתי אחות רחמנית בחרורה בלונדרינית'; 'כיצד יום אחד אחר-הצהרים יצאתי מחדре האוכל'; 'לא היו ימים טובים לי כיימים שבין אירוסין ונישואין'; 'יום אחד אחר-הצהרים נכנסתי לבקרה' וכו'. אך הקנהה חזקה בעוצמתה מזרימת הזמן, וכשהכל נמצא בתנועה, מצאה היא במצבה המקובע. לעיתים יכולם הדברים להטעות גם את הרופא, כפי שקרה הדבר

מודעותו של הקורא הולכת ומתרחבת והיא מקיפה גם את ידיעת אי-המודעות של 'המספר'. זהו תהליך מהנה, מרחיב את דעתו של הקורא ומאפשר לו לפתח תהליכיים אטיים של הזדהות והשתנות, ככל שהוא חוזר יותר לעולם הבידין. ובוינתיים עושה 'האני' המספר' כמו-טיפי יכולתו, כדי למצוא חן בעני השועם. כدرכם של אנשים בדרך כלל, הוא מציג את עצמו תוך שמירה על הדימוי העצמי שלו, מסה לתוך ולהסביר את דעתו ואת התנהגותו, וככל שהוא עושה זאת, נחשפות חולשותיו וועלות. מבין השיטין מתגלות הנורמות החברתיות שלו:

התחלתי בודק בקרובייה, שמא עשירים היו וירדו מנכסיהם והרי היא מצטרעת עליהם. שמעתי שמקצתם בעלי חרותת ומkeitם אנשי שם בשאר מקצועות, ופרנסתם מצויה בריות, נתגהה לבי ב'. אני בן עניים, בנו של פחח עני, מדליק בלבושי...
(עמ' תעג)

כמי שנובר בפצע פתוח הוא חוזר בשאלותיו ומכאי לה:

הלא רואה את דינה שאין לי תרומות עליין, אלא סקרנות שיש בי מביאה אותה לידי שאלה זו. ובכן אמר לי יקרתי מי הוא זה. אמרה לו מה אכפת לך אם שמו כך או כך. אמרתי לה אף על פי כן. אמרה לי את שמו. אמרתי לה דצנט הוא או פרופסור?
(עמ' תעג)

אייזו קטנות מתגללה ברופא ורשעות חבויה שבחאה לפגוע בדינה ולספיק צורך שלו לדעת עוד ועוד פרטיהם. מסתבר כי לא פחוות משחשוב לו מי היה המאהב שלה, חשוב לו מה היה הסטאטוס החברתי שלה. לכארה, הוא מתיחס בתרועמת לכך שהמאהב שלה פקיד קטן היה והנעה אותה ולא נשאה, אך מכל דבריו נשמעת ההשפלת כלפי דינה, כאלו רצה לומר שאפלו אותו בלבד לא רצה לשאתה לאשה, וعصיו עומד הוא לשאת אשה שאינה רואה. עובדה

באו מרו: כבר היתי סבור שהכל נכון והולך, ובאמת לא נתקן כלום' (עמ' תפ). הקנהה הפטולוגית מתקיים מתחת לפני השטה כהפרעה קבועה ומרכזית באישיותו של הרופא והוא ממשיכה לעצב את חייו. גם החלום, שנכנס לתוך הסיפור, הוא חלק מן הארגון הזה ואין בכוחו לשנות את התודעה של החולם. הנפרק הו, החלום מזוז תhalb' שסימלא התחליל בכיוון המוליך אל הסוף הבלתי-נמנע. בינווד לסיפור פנים אחרות, שבו הקורא משתמש בהסתchasות המודעת המתחדשת של מכאל הרטמן ומלווה אותו בכיוון השנתנוו, מתפתחת מודעתה הקורא בהרופא וגירושתו, בכיוון השנתנוו, מתודעתו הקפואה של קובה מלך ומרחיקה אותו ממנה, בשם שהיא מרחיקה ממנה את אשתו. עם זאת, מותירה בקורס איזו חמלת לפני ורצין לעזר לו. ברור שהאיש ראוי לעזרה ולא לגינוי.

הסיפור מגיס אמצעים רבים כדי להציג עד כמה אבסורדית וחולנית התנהגותו של הרופא. שם *שיירה* 'מכער' את האחות שירה, כדי להציג את האחות דינה ומאידך את דמותה, בהתחבותה בה, כן הוא מיפה את האחות דינה, לכארה, של מנפרד הרכבת כדי להראות עד כמה חסרת היגיון היא, לכארה, הטלת הדופי בה. כך מוצגת בפנינו שירה, במפגש הראשון בינה לבין הקורא:

באה אחות בית החולים, גבוחית, גברית, בעלת משקפיים, שנודקו מעגינה בחוץפה והזריחו את הנשים שבחליה האפורות בראשי מסמרים שבקריר ישן... יצא לה אותה אשה מבית החולים כשהיא מלובשת בגדי שירות שלה, פניה זקופה וציגרתה דלוכה נזקרת מזמן פיה וכל עצמה חרוצה ועוזת מצח. מכאן ואילך כשהיא מנפרד הרכבת פוגע בה היה הופך פניו ממנה שלא לדאותה. (*שיירה*, עמ' 7)

שירה אינה מתחכמת בעיני הקורא. היא נבנית בדמות אשה עצמאית שהיא אינדיבידואליות שלה אינה מוטלת בספק, וככל-איימת שהיא עומדת בפני הכרעה בחיים, היא בוחרת את גורלה ומשלמת את מחייה בחרותה. דינה, לעומת זאת, הולכת ונחלשת נגד עינינו. תחת הדריפה המאסיבית של בעלה היא נסוגה ומצוצת בתוכה. ההיסגרות שלה

מאחורי הדלת הנעולה של חדרה היא רק ביטוי סמלי להיסגרותה הפנימית.

עמדת ההלכה לחדר אחר ונעלה את הדלת בפני. הלכתי אצל הדלת וביקשתי ממנה שתפתח לי ולא פתחה...
התחלתי מבקש ומתהנן שתפתח ולאפתחה. ה策תי לתוכן חור המנעול ולבי מכח אותה מכח אני מכח כהורג נפש.
כך עמדתי לפני הדלת הנעולה עד שירד היום וחשכו הכתלים.

(עמ' תפ)

גם בספרות העולם בימיבה לא רבות היצירות שעיקרן חדרה לעצם יכולת ההשתנות של הגיבור וצמיחתו לקראת אינדיווידואציה. אחד הספרות הבולטים מבחינה זאת הוא 'iomon aiilin'. ואמנם, ניתן למצוא דמיון בין סיפור זה לבין הספרות, 'פניהם האחות שירה, כדי להציג את האחות דינה ומאידך את דמותה, בהתחבותה בה, כן הוא מיפה את האחות דינה, לכארה, של מנפרד הרכבת כדי להראות עד כמה חסרת היגיון היא, לכארה, הטלת הדופי בה. כך מוצגת בפנינו שירה, במפגש הראשון בינה לבין הקורא:

באה אחות בית החולים, גבוחית, גברית, בעלת משקפיים, שנודקו מעגינה בחוץפה והזריחו את הנשים שבחליה האפורות בראשי מסרים שבקריר ישן... יצא לה אותה אשה מבית החולים כשהיא מלובשת בגדי שירות שלה, פניה זקופה וציגרתה דלוכה נזקרת מזמן פיה וכל עצמה חרוצה ועוזת מצח. מכאן ואילך כשהיא מנפרד הרכבת פוגע בה היה הופך פניו ממנה שלא לדאותה. (*שיירה*, עמ' 7)

שירה אינה מתחכמת בעיני הקורא. היא נבנית בדמות אשה עצמאית שהיא אינדיבידואליות שלה אינה מוטלת בספק, וככל-איימת שהיא עומדת בפני הכרעה בחיים, היא בוחרת את גורלה ומשלמת את מחייה בחרותה. דינה, לעומת זאת, הולכת ונחלשת נגד עינינו. תחת הדריפה המאסיבית של בעלה היא נסוגה ומצוצת בתוכה. ההיסגרות שלה

למעלה נספת שכמעט ואין גבולה ממנה,ומי שמסוגל לה, גם אם הוא משלם את מלא המחר של השינוי בחיו, נמצא עליה עמה.

קנאה, רדיפה, ידיעת מציאות מודיקת הבנויה על עיקרון של לוגיות כולנית מדי וקשר מזרק וכפיפות בין הרופא לבין אהבתו של אשתו, מאפייניהם את גיבור הסיפור. אפיקונים אלו הם מן היסימפטומים הבולטים של מצבים פראנואידים. נניח לגע לטיפור ונפנה להבנת הדינאמיקה של הפראנואה, כדי לשוב אחריך לגיבור הטיפור יחלומו. עד היום נחשב 'מקרה שרבר', כפי שתואר ופרש על ידי פרויד (1911), כהסבר הדינامي הבסיסי לפראנואה ונקודת-מוצא לדין בה. פרויד מסביר את רגשות הקנאה והרדיפה הדומיננטיים כל-כך למחללה, על יסוד מגנון של השלכה (projection). להלן דבריו כפי שהם מובאים במקרה שרבר.⁹

האפיקון הבולט ביותר בהיווצרות היסימפטום בפראנואה הוא התהיליך שקיבל את השם פרוקציה – השלכה. תפיסה פנימית עצרת, והחוכן שלה, לאחר שהוא עבר מידת מסותמת של עיות, נכנס לתודעה בצורה של תפיסה חיונית. בדלוויות של רדיפה, העיותות מתקיים באמצעות טראנספורמציה של הרגש; מה שאמור היה להיות מORGASH כאהבה מתקלב בחוץ נשאה.

(עמ' 66)

זהו מגנון הגנה, שעיקרו השלכת הרגש הפנימי כלפי חוץ, במצבו ההופיע, או כפי שאומר פרויד:

עוצמת הרגש מושלcta לתוך צורה של כוח חיוני בעוד האיכות עוברת שנייה למצב של היוף.

(עמ' 44)

למרבה פלייתו, מוצא פרויד, כי בכל המקדים של פראנואה, שבhem טיפולו הוא וחבריו, יונג, פרנצי ואחרים, בלט מרכיב חזק של הומוסקסואליות:

* כל ההדגשות במקור.

הינו נדחים למקומות שבהם הילו ניתן היה להזות בקהל הגנה כנגד הומוסקסואלית.

(עמ' 59)

מכאן הגיע פרויד למסקנה חד-משמעות והוא אומר:

מרכז הקונפליקט במקדים של פראנואה בקרב גברים היא משאלת הומוסקסואלית פנטזונית, של אהבת גבר.

(עמ' 62)

פרויד מציע ארבע גנטאות המראות כיצד, באמצעות מגנון של השלכה, הופכת המשאלת הומוסקסואלית למחשוב רדיפה וקנאה. הוא טוען כי כל הצורות המוכרות של הפראנואה כמחלות רדיפה, הן יצוג של משפט חיווי אחד, בצורתו ההפוכה:

אני (גבר) אוהב אותו (גבר).

דרך (א), היא להפוך משפט זה לדלוויות של רדיפה:

אני לא אהוב אותו — אני שונא אותו מפני שהוא רודף אותו.

דרך (ב) היא ניסיון לוחות על המשאלת הומוסקסואלית:

אני לא אהוב אותו — אני אהוב אותה מפני שהיא אוהבת אותו.

דרך (ג) — היא דלוויות הקנאה:

זה לא אני שאוהב את הגבר — היא אוהבת אותו.

פרOID ממשיך ומסביר:

הוא חושד באשה שיש לה יחסים עם כל הגברים שהוא עצמו נוטה לאהוב.

דרך (ד) האחרונה, דוחה למעשה את ההצעה כולה:

אני לא אהוב בכלל — אני לא אהוב אף אחד.

משמעותה של מסקנה זאת: אני אהוב רק את עצמו.*

* כל ההדגשות במקור.

מאתהורי כל ארבע הנושאות עומדת משללה הומוסקסואלית שאינה יכולה לבוא לידי ביטוי גלי, لكن חל בה מעשה היפוך אשר מושך באמצעות מגנון של השלכה אל החוץ.

אם נחזור אל הרופא וגורשו, נראה כי לפחות שנים מאורבעת משפטיה החיוויב מצבם ההפוך, שאותם מציע פרויד, תואמים יפה את עזיותו של גיבור הסיפור: הנוטחה הראשונה והשלישית. שתיהן מבטאות את רגשות הקנהה שלו כלפי אשתו, את הייחותו ונדרף על-ידי גבר (שהיה המאהב של האשה), ואת המשאלת ההומוסקסואלית שלו עצמו במצבה הפוך, כפי שהזכר בא לידי ביטוי בטיפולו בחולה המאושפזו במחلكתו. גם ללא ההסביר המלומד של פרויד מתגבשת אצל הקורא רגשות למודעותיו החולניות של 'האני המספר'. כל פרט בסיפור קוהרגנטי לאישיותו הפראנואידית ולרמת המודעות-לכוארה, התואמת אישיות זאת. הקורא נכנס אליו לمعالג הסוגר עליו ומוסצת את 'ההיגין' الآخر, ההשלחי של הרופא, הגינוי מאד מנוקודת-דראותו שלו. גם בפסיכותרפיה של אנשים פראנואידים עובר המטפל תחילה דומה. הוא מתקשר עם 'המערכת הסגורה' של המטופל, מקבל את ההיגין שלו, ורק מתוךה, תוך הליכה משותפת צמודה עם המטופל שלו, מנסים שניהם לצאת מתוכה, וגם כך, יציאה כזאת קשה ונדרירה. בסיפור שלפניינו, חווות הקורא את בדידותו של הרופא, אשר נשאר לבדו עם 'מחשבות היחס'¹⁰ שלו ואינו יכול להגיע לדעת עצמן, כי הדברים כבדים עבورو מלדעת אותם. לכן גם לא יוכל לשנות דבר וشום דבר חדש לא יתרחש עוד בחיו. מבנה האישיות שלו נוקשה, מקובע, ואינו ניתן לשינוי. שני המסלולים השונים, אך המקבילים, שבהם זורם הסיפור, מתגבשים כתוצאה של מגנון ההשלכה המפעיל את גיבור הסיפור. הקורא מודע לעובדה כי הכל מתרחש בנפשו של הגיבור. 'המספר', לעומת זאת, מחזין את הדברים וראה אותן כאובייקטיביים ומתורחשים מחוצה לו.

עם השנים, נספו תרומות בעלות חשיבות מרובה להתפתחות תיאוריית פסיכוןאמיות, שניסו לחזור לשורשים המוקדמים ביותר של עיצוב מבני יסוד של האישיות. מלאני קלין נחשבת לאחת המתחדשות החשובות, הэн כמשמעותו של פרויד (לא זונחה את תיאוריית הדחפים שלו), הן כמושפה ומשנה בצורה משמעותית את תමונת הפסיכואנאליזה של ימיןו, והן ממשפיעה על הפסיכולוגיה הדינאמית

בכל. התיאוריה שלה, ובקשר זה גם התפתחותה האישית, יש בהן עניין רב שלא כאן המקום לדון בו. לעניינו חשוב להזכיר, עם זאת, כמה מן המושגים שיצרה, אשר מתקשרים עם נושא המציגים הפראנואידלים. מ' קלין הכירה היטב את עולם של ילדים קטנים, את עבده בשיטת ריפוי עליידי משחק (play therapy). עולמו הפומי של הילד הקטן נתגלה לה מלא פנטזיות קשה בעלות אופי סדיטי. הילד הקטן (קלין) מיחסת חשיבות מרבית לשנת החיים הראשונה, אותה היא רואה כاكتית וסוערת וכMRIעה בסטרוקטורה אליזטיה של האישות), עסוק בניסיונות בלתי-NELאים להסתדר עם עולם פנימי וחיצוני מימים. הוא מנסה לשמור על 'האובייקטיבים הטוביים' שלו ולהקthin את נזקם של 'האובייקטיבים הרעים'. החיים המנטאליים של הילד הקטן הם, לדעתה, אינטראקציה מורכבת של יחס-אובייקט יחסיים בין אובייקטיבים ('טוביים' ו'רעילים'), באמצעות השלכות והפנמות, עד לפוזיציה התפתחותית אשר מאפשרת לבטל את החיצוי ביניהם, ויצרת 'פוזיציה' שיכולה להכיל אותם כאבקי' אוג ומוג' אלה, היא רואה השלבים המוקדמים ביותר של מרכיבים שלמים. את העמדות יסוד בעלות אופי פראנואיד-טיסכיאידי. הפחד המרכזי של התינוק במצב זה הוא מפני רדייה של אובייקטיבים רעים, המופנים בפחדים בעלי אופי רדי��טי מפני 'אובייקטיבים רעים' המוחזקים בחיצוין העצמי' ומן 'האובייקטיבים הטוביים'. האישיות נשארת שסועה. המלחמות הפנימיות ממשיכות להתחולל בה במוגליות כפיהית. מקור האנרגיה הוא אגרסיה שאינה מאפשרת התחברות ליבידינאלית. שינוי המשמעותית מתרחש, לדעתה של מלאני קלין, בחים הנפשיים של הילד הקטן, כאשר מתחפת יכולתו להפנים אובייקטיבים שלמים. הוא מסוגל לקבל את האם כשלמה, טוביה ורעה כאחת, ולא רק כ'טובה', כשהיא ממלאת את צרכיו ונוכחת, ו'רעיה' כשאין היא מלאת צרכים אלו ואינה נוכחת. בתקופה זאת מגיב הילד ב'חרדה דפרסיבית', שהוא ביטוי לרמת קשר משמעותי כלפי האובייקט וחרדה מפני אובייקטו. החרדה הדפרסיבית, לעולם אינה נעלמת כליל. כל אובדן גורם לה החיהה. המעבר מן הפוזיציה הפראנואידית-טיסכיאידית אל הפוזיציה הדפרסיבית/חשב, אכן, התפתחות קרייטית לקראת יכולת לחווות קשרים מסוימים ב傍נות, במחיר היכולת לחוות אבל, צער ואובדן.

קיובון בפסיכיה הפראנואידית-פסיכואידית, לפני המעבר לכוכת להפנום אובייקטיבים שלמים, משאיר את האדם עם סטרווקטורת אישיות מפוצצת וקשרים חלקיים רודפים. תפיסה זו של מלאני קלין מהווה היום רקע בסיסי להבנת מצבים פסיכוטיים, הפרעות אישיות קשות וחדרה להיכרות עם יחסיה האובייקט שלהם מוכשר האדם. היא מאפשרת הבחנה בין מגנוניו הוגנה פרימיטיביים כמו חיזוי, הזדהות השכלתית, הכהה, השלכה והפנמה – כולם מגנונים המצויים בסיס הפרעות התפתחותיות קשות מארד – בין מגנוניו הוגנה היוצרים תומנות אישיות נוירוטית.¹¹ מאבק מעין זה, המתרכש לפיקליין, בחיה הילד בראשית חייו ומעט או הרבה ממשיך לעצם גם את החיים המבוגרים של האדם, רוחש מתחת לפניו השטח בסיפור זה, בנפשו של הרופא. קשר האהבה בין דינה איינו פותח את בני-הוזג ליחסים של האהבה וקרבה. נהפוך הוא. הקרבה והאהבה לאשתור מעוררים את רוחות הקרוב המוקדמים הרודומיים, ואינם נותנים לו מנוח. כאמור, בניגוד להרטמן, שיש בכוחו לוותר ברגע קרייטי בחיו על מגנוניו החיצוני שלו, ההפרעה של קובה מילך נשארת נוקשה וטוטלית. היא אינה מאפשרת חדרה של שום הנחת יסוד חולופית לו שכבך קפאה בתוכו כתבנית יסוד פראנואידית-פסיכואידית, ואינה ניתנת לשינויו. האובייקטיבים הרעים חיים בתוכו בpareidolia 'האובייקטיבים הטוביים', ולכן הוא אהבת-שונא ורודף את דינה בעצמות מטרופות ונפירות. אין לו כוח לצור סינזה ואנטגרציה שיאפשרו לו חיים של אהבה, מחללה והכרת תודה. האם מראש חבר באשה כמו דינה שאינה ניתנת לאיש, ובכך קבוע שאף פעם לא יזכה באמת באהבתה, אותה אהבה ששחרה לו מראשת חייו ואורי, אם היה ניתן לו, היה בכך מושם תיקון ואיחוי לשבר באישיותו. או שמא זאת האשה שבחור, כי מראש אין אפשרתו לספג אהבה, ולידה הוא יכול לעולם לקיים את כמייתו לאהבה שלא תתמש. ואננו, הוא ימשיך לאהוב את דינה ולא יהיה מסוגל לחזור במחיצתה. הוא ייחלום אותה בלילה כשקיים לה 'אהות בואי אצלי'. אין הרופא שונה מאשר בני-אדם חולים הזוקקים לטיפול. קרייאתו לדינה, שהיתה אשתו ותיישר לעולם אינטראקט פנימי שאין הוא מסוגל להיפרד ממנו, המשיך ללוות אותו בחיו, בחזרה כפייתית בלתי-משתנה, שאין לו שליטה עליה. קרייאתו היא של חולה לאחות, אבל דינה היא עברו' אחות' גם משום שאין לו

אפשרות לפתח אתה קשיי אהבה של גבר לאשה ולהפוך אותה לאשה נאהבת. הוא יכול לאהוב אשה פגומה שאינה נתינה לתיקון בחיים מציאותיים. היפוכים שליטים בחיים. ככל שהוא יותר את דינה, באהבותו האידיאלית הפנימית הבלתי-ממושת, כך הוא רודף ושונא אותה בחיים המשותפים, הריאליים. ככל שהוא שונא יותר את 'לבblr' במחשבותיו, כך הוא אהבו אותה 'אהבה' בלתי-אפשרית כשהוא נתקל בו בחיים.

סיפור עגמוני מעין זה, אין להעלות על הדעת ללא חלום. ואננו, החלום הוא שמוסיף את משקלו להבנת התבנית הספרותית. זה דבר החלום:

לילה אחד בא עצלי אותו אדם ופניו חולניים קצת וקצת – קצת סימפטים. נambiשתי ממנו שאני חושב עלי רעות, וקבלתי עלי להעביר עטי ממנה. הרכין עצמו ואמר מה אתה רוצה מני, וכי בשבי' שאינסטני אתה מבקש רעמי.

(עמ' תפאה)

החלום נכנס לסיפור כגורם שיכל היה לזעוע את החלום ולקרכבו אל משמעות האמיתית של הדברים. הוא נחלם בשעה קրיתית בחיו, כאשר הגיבור עושה מאמץ נואש אחרון להציג את חייו המשותפים עם אשתו האהובה עליו. החלום, שהוא 'דרך המלך לללא-מודע', יכול היה לקרב את הרופא אל 'העצמי האמתי' שלו, אלא שהשינוי המקווה אינו מתרחש. בני-הוזג ממשיכים במאיץ אחרון לעשות ניסיונות להתגבר על שבר הנישואים שלהם, אלא שמאיצים אלו אינם מலווים בשינוי פנימי, וכך אין להם סיכוי להצלחה במציאות. כל מה שהם יכולים לעשות הוא רק לחזור על הדפוסים של עצמו, נושא – יouter מאותו סוג, ללא שינוי. מדי פעם הם מזמינים אורחים ומסיחים על כל מה שהבריות מsiehen. לכארה, ניתן היה להניח כי הדברים יבואו על תקנם. ואז בא אותו חלום קצר וחריף, כמעט ללא הסואה והתחפשות. חלומות מעין אלו, שנעשה בהם עבودת הסואה מועטה על-ידי 'מלכת החלום', באים לבטא תוכן סמיי הקרוב למודע ולהופעה גליה של תכניו. גם במקרה זה התוכן הסמי של החלום גלוי למדי, ועל כן

לו'. ההשלכות מושתלטות על עולמו וגם על עתידו וכדי להישאר שפוי, אין לו מנוס אלא לפרט את דינה מעליו. אך גם אם הוא נפטר ממנה בנסיבות, אין הוא נפטר ממנה בתוכו. 'אהבת נצח' כזאת או אבל פתולוגי שמתmeshך ולעולם אינו עבר עיבוד, הם מן הביטויים הבולטים של אי-יכולת להיפרד מאובייקט מופנם אשר משיך לחיות ולרדוף את האדם, בלי קשר למתרחש בנסיבות. התופעה מוכרת כאחד המאפיינים של אישיות סכיזואידית, שבמוקם לקיים קשים עם אנשים בנסיבות, מקיימת יחס־אובייקט טוטליים ברמה של פנטזיה פנימית. הסיפור נגמר באומה ידיעה שאינה משנה, וגם בעtid לא תנסה את חייו של הרופא:

כך נפטרנו זה מזה, בדרך שנפטרין כלפי חוץ. אבל לבני
ידידי שמרו חוויה שבספריה ואורה תכלת שחורה
שבעיניה כבויים שראיתה בראשונה. פעמים בלילה זוקף
אני עצמי ממתחן כאות החולים שטיפלה בהם ומושיט
את שתי ידי וקורא כאות אהות בואי עציל.

פסקת סיום זאת מבטה את הבלבול בין הרופא ובין החולה ויוצרת מעין שווון בינם, כשהיא מצביעה על הרופא ועל החולה האמתי שנזוקק לעוזרת של אהות,¹³ אך יותר מכך נדרש בפסקה זאת עצב עמוק על אובדן אהבה. לשני בני-הזוג היהתה שאלה להירפא זה על-ידי זו, תחן מפגש אהבה ביניהם. התקווה שלאהבה, לחברות ולאינטימיות יהיה כוח רפואי, לא נתממשה.

הוא הופך את פעולת ההשלכה ומוחזר אותה למקורה.¹² המשאלת המודתקת היא לאנoso, את 'אותו אדם'. אם בסיפורו הגלוי משתמע כי 'אותו אדם' הוא שאנס, בא החלום ומגלה כי זהה לשאלתו של החולם. פנטזיות האונס שהיתה מושלת על 'אותו אדם', חוזרת בחולם אל מקורה.

כאן לוחק לעצמו החלום את הזכות להיות דרמשמעי. הוא מאפשר יותר מדרך אחת של השלכה, בשם שם פרודיז הצעיר כמה דרכיהם אפשרויות להשלכת התכנים הפנימיים בצוותם וההפוכה החוצה.

וכי בשביל שאינסטני אתה מבקש רעתך.

האנס יכול להיות החולם, הגבר. האונסית יכולה להיות דינה, האשמה. ניתן לקרוא אותו: אתה אינסטני וגם היא אינסטני. כך וכך הופך החלום את הרודף לנרדף. שתי האפשרויות נשארות פתוחות להסביר, הן תואמות את שתי הנוסחות מתוך הארבע שמצוין פרויד: (א) ו-(ג) של היפוך באמצעות מנגנון השלכה, כשהמאחרינו משאלת הומוסקסואלית מכאן ואילך דוחה הסיפור לkratia סיום. לרוגע חשף החלום את האמת וקירב עוד את האיש אל אשתו.

אמרתי לה חלים חלמתי וכשאמרתי לה חרד לבני פתאות. עד מהدة אשתי ותלהה עיניה בפני. עמדתי וספריתי לה את החלום. נודעונו כתפה וגופה החihil מרחת. פשטה את זרועותיה פתאום ולפפה את צווארי וחיבקה אותו ואף אני חבקתי אותה וכך עמדו חובקים מתוך אהבה וחיבתו ורchromים. וכל אותה שעיה לא זו אוותו אדם מעני ומשמעותי דבר וכי בשביל שאינסטני אתה מבקש רעתך.
(עמ' תפה)

חלום שאינו מלאה שניינו פנימי אינו ממלא את שליחותו. מה עושה אדם בחלומתו הוא הקובע. הרופא אינו מסוגל לשנות מדרכו המדייקת בפרטים אך מעותת את המציאות. 'האובייקטים הרעים' ממשיכים לדודף אותו ולובשים בעיניו צורה מוחשית של ילדיו, לו היו נולדים לו: 'בניים לא היו לנו, שחששתי להוליד בנים שמא יהיו דומים

הערות:

- ומאפשרות *gratitude* — הכרת תודה, תיקון המעוות, יכולת לקבל ולחת
במציאות ולא רק בפנטזיה. פנטזיה אינה תחליף או פיצוי למציאות. מ' קליין מרגישה, על כן, את חשיבותם והשפעתם של החיכים הריאליים ואת ההסתנות בקשר חיובי עם אובייקטים טובים ומציאותיים. היא מצינית את חשיבות השלב הדפרטיבי ואת קיומו של אובייקטים פנימיים שלמים כקריטיים לציאה מההפרעות הנפשיות הקשות ביותר באישות. זהה התפתחות כואבת אך הכרחית, לדעתה, כדי למנוע חיים פראנואידיים סכיאזיים ויחזוי של האנו. ראה:
- M. Klein, Envy and Gratitude and Other Works, 1946-1963. N.Y., Delacorte Press, 1975 (EG).
6. השתלטות רעין מסויים על החשיבה מוכרת במצבים פסיכופתולוגיים שונים, כ-*over-valued idea*.
- ראה לעיל, 'תפקיד החלום בעיצוב דמותה של בלומה ובחדירתה התוכן הסמור לרומן' בפרק 'חלומה של בלומה'.
7. ונייקש פיתח את המושגים *false and true self* false and true self להבנת ההחפתחות של *self*, תוך שימוש דגש מרבי על מה שנעשה בקשר בין הילד הקטן לבן אמו, ו'האחרים' המשמעותיים עבורו. הוא ידע להציג שאין הרבה חדש בעצם הרעיון של 'self', האמיתית והשקרית, הויאל ומשוררים, פילוסופים ואנשידורות עסכו תמיד ברעיון *the true self* true self בו. התרומה של ונייקש היא בשילוב המושג ובפיתוחו במסגרת תיאורית וקלינית רחבה.
- D.W. Winnicott (1960). 'Ego Distortion in Terms of True and False Self', In: The Maturational Process and the Facilitating Environment, N.Y. Inter. Univ. Press, 1965.
- מײַסְנֶרּ רוֹאָה בְּ־*false self*, *as if personality*, כִּי שׁוֹנִינוּת תִּיאָר אָתוֹן, גַּם אֵת הַ־*self* שהلن דוֹישָׁת תִּיאָרָה, וְהַפְּרוּתָה אַחֲרֹת בְּזַהַות 'הַעַצְמָה', פָּתְרוּנוֹת פְּסִידּוֹרְהַסְטָגְּלוֹתִים לְדִילָמָה הַסְּכִיוֹאִידִית־פְּרָאָנוֹאִידִית המצויה בסיס הפרעות האישיות.
- W.W. Meissner, 'The Borderline Spectrum, Differential Diagnosis and Developmental Issues', Jason Aronson, New York, London.
9. S. Freud (1911). Psychoanalytic Notes on an Autobiographical Account of Paranoia, 12. 1-82.
- D. P. Schreber, (1903/1955) Memories of my Nervous Illness, Translated with introduction, notes and discussion by I. Macalpine and R.A. Hunter, London, W. M. Dawson & Sons.
10. הקיבען המחשבתי המופשט מאפשר לאיש הפראנואידי ליצור מערכות סגורות של חשיבה, בהן תמיד ניתן לו לסוג במחשבתו חומרים, בהתאם לקטגוריות וופפות של השתייכות. פעללה מחשבתית מעין זו, יוצרת

1. ה' בReLU מליל את הספרור תחת הכותרת 'ספרוי אהבה פסיכולוגיים'. הוא מביא את ניסוחיו מאוז היוחו ספרו-לוואי באורח נתה ללון' ועד לנוסח המוגמר, בהטעמו כי השינויים שהכנים עגנון מנוסח לבסוף, באו להבליט בין השאר את ביסוסו הפסיכולוגי של הספרור.
2. Y. Fried & J. Agassi, Paranoia: A Study in Diagnosis, Boston Studies in Philosophy of Science. L. Dordrecht, Holland, Reidel, 1976.
- לענין הרומן, שהוא וידוי אישי המsofar על-ידי 'האני המספר', חשוב K. Hamburger, Die logik der Dichtung, Stuttgart, 1975.
- וכן לעובdot הדוקטור של יהודית בר-אל 'הפוامة האוטוביוגרפית ביצירותם של ביאליק ובני דורו', האוניב' העברית, ירושלים 1983, עבודה בהдрכת ג' שקד, ולמחקרו של מ' ברינcker, לשאלת האוטוביוגרפיות של 'ברני', מחקרים ברני, ג'ד, הקיבוץ המאוחד, תשמ"ה.
3. א' אליעזר, 'לפני ולפנים', עיונים פסיכואנליטיים במקרא וביהדות, 1988.
- בספרו עושה אליעזר ייסין מענין למוג שני תחומיים שנראים ורוחקים זה מזה: הפסיכואנליה והמקרא. יצירותו של עגנון הם כר נרחב למיוג מעין זה, כפי שהוא בא לביטוי בשמה של דינה.
4. בשנים המאוחרות לפיתוח התיאוריה שלה, הוסיפה מלאני קלין כמה מושגים הנמצאים בשימוש קליני רב. בינהם envy and greed. לפי מ' קלין:
envy — קנאה, מקרה, במייה רכה, בתופנות מולדת; היא צורה חולנית של תופנות פנימית, שיחורה, לעומת זאת השנאות והקנאות, בכאן שהאחורות מכונות בעיקר נגד אובייקטים רעים, בעוד *envy* מכונה כלפי אובייקטים טובים. 'האובייקט הטוב' נחפס כמו שיש לנו, וכי מי שומר לעצמו את טוכו (אםא ששומרת את החלב לעצמה), בעוד האיש המקנא רואה את עצמו חסר וריק מכל. הרגשות *envy* חוסמת את האפשרות לקבל משהו מן הטוב הזה. דרך *envy*, הילד רוצה להרoses את השוד, לא מפני שהוא רע, אלא מפני שאין אפשרותו לחוות טום טוב שאין לו שליטה עליו. ה-*envy* הורס את האובייקטים הטובים. הוא הורס את התקווה. בטיפול, אלו פציגניטים קשים ביותר, עם צורך להרoses את המטפל *greed* — חמדנות. רואה את כל הטוב לעצמו, בלי להביא בחשבון אהות צדאות התובענות הזאת. וזה חמדנות ותאותנות לרוקן את השוד עד תום.
- בעבודתה על *Envy and Gratitude* היא רואה את החיים כמאבק בין אינטגרציה על-ידי אהבה ו-*reparation*, לבין חיזוי (*splitting*) ושנאה בפוזיציה הפראנואידית-סכיזואידית, יחסי אהבה ויחס שנאה נשמרים בנפרד אלו מלו. פועלם בהם שליטה, צורת-עין, קנאה וחרדנות. בפוזיציה הדפרטיבית הם מאוחדים. ההתקפות הולכת ל夸את סינונה

סיבתיות אבודה: 'לבית אבא' – משמעותי 'ספר המעשים'

עיקר הצורה שהכל בא במקאוב.
(סיפור פשוט', עמ' סא)

בניאת הopor 'פת שלמה' כדוגמה לפענוו סיפורי 'ספר המעשים'
אומר ברוך קורצוויל:

'בדרך עזה ביוור פורצת הדמוניה של עגנון מסיפוריו הקטנים,
בספר המעשים'. רק הם מביררים לנו את חשיבותו של המעבר מעולם
החלומות למציאות היום בחיבוריו. משום כך הם המפתח העיקרי
ל הבנתנו האמיתית את המשורר עגנון'.¹

כידוע, הקריאה בספרים אלדו אינה קלה. מקורה של המבוכה
הנוצרת עם הקריאה בספרים הלא-דריאלייטיים של 'ספר המעשים',
מצוי, בין השאר, בהיעדר ארגון סיבתי כפי שהוא מוכר לנו מן
החשיבות ההגיונית.

הקורא מסתבך בחוסר התמצאותה במובן האירוטים שאינם תואמים
את החוקים הפיזיקאים, במצבות המתחפות בהיעדר קביעות,
בתפיסה שונה של חלל וזמן ומהלך אסוציאטיבי רופף, האופיינים
לאורגן הסיפורי הזה. בנגדו למספרים הדריאלייטיים, שבהם יש
בסיפור הגלי מידה רבה של קוognטיות והיגיון, העושה אוthem
למציאות בידונית העומדת בזוכות עצמה, אין היגיון עצמאי כזה
לסיפורו 'ספר המעשים'. הקורא עומד על כך שركח חשיפת המשמעויות
הגנרטוריות תעניק לסיפורים אלה את מלאה הבנותם. החיפוש אחר
הסיפוריות הנעלמה דומה לניסיונות להבין את הגינוי של חלום סבוך.
תווך קריאה, נעשה הקורא מודע לאתגר שבריאת הטקסט הפתוחה זהה,
ששם הכרעה חרד-משמעותית לא נערוכה בו. הוא נדרש להציג בסובלנות
לפרדוקס, הן במישור התוכני והן במישור ה挫וני, ויש להניח שהוא

'מחשבות יחס', שכן שרשות אסוציאטיביות, המתייחסות זו לו לפי-
עקרונות רחבים ביותר.

11. בנוסף על עבודותיה של מ' קלין, מומלצים ספריה של תלמידתה
והelperת שלה, חנה סגל.

H. Segal, *Introduction to the Work of Melanie Klein*, N.Y., Basic Books,
1964.

H. Segal, Klein, Glasgow, Fontana/Collins, 1979.

O. Weiningar, *Melanie Klein, From Theory to Reality*. Karnac
Books, 1992, London, New York.

12. על הטכניקה הפסיכואנגליטית שכאלامت שהיא בא להגלו את התוכן
הסמי, היא עושה פעולה של היפן, אומר פרויד בהקשר של 'מרקחה
שרביר': '...ולכן כשה קורה, עליינו לפעול בהתאם לטכניקה
הפסיכואנגליטית הרגילה, ולהפוך את המשפט מצורתו הנגטיבית...
ונמצא את עצמנו מוצאים את הדבר שהוא אנו מוחשים, ככלומר: את
תרגומם הדורך הפראנואידית של הביטוי לדורך הנורמלית' (עמ' 35).

13. נושא זה של הבלבול בין החולה והרופא, מופיע גם במבוא.